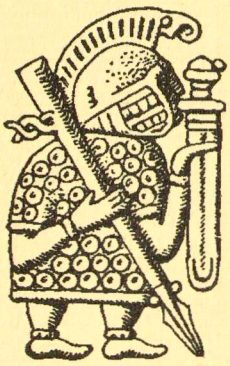

FORNVÄNNEN

JOURNAL OF SWEDISH ANTIQUARIAN RESEARCH

Stockholms Storkyrkas återfunna reliker jämte några arkivaliska bidrag till S:t Göransstatyns datering

Collijn, Isak

Fornvännen 21-42
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1919_021
Ingår i: samla.raa.se

Stockholms Storkyrkas återfunna reliker jämte några arkivaliska bidrag till S:t Göransstatyns datering.

Av

ISAK COLLIJN.

Ett inventarium över de reliker, som under medeltiden förvarades och tillbådos i Stockholms Storkyrka, liknande de förteckningar, som H. Hildebrand[1] offentliggjort bl. a. över domkyrkornas i Uppsala och Lund relikskatter, av vilka särskilt den senare var oerhört rik, har icke bevarats till vår tid. Dock torde det vara otvivelaktigt, att talrika helgonreliker också befunnit sig i Stockholms förnämsta kyrkas ägo och här förvarats vid de olika till ett trettiotal uppgående altarena eller på andra förnämliga platser i kyrkan. I den älsta bevarade räkenskapsboken för Stockholms stad[2], omfattande av borgmästaren Broder Jönsson under åren 1436—41 förda anteckningar rörande stadens förvaltning, omnämnes bl. a., hurusom borgmästare och råd i Storkyrkans sakristia tre veckor före Michaelis år 1440 på stadens vägnar antvardade åt Claus patinomakare omkring 250 olika kyrkan tillhörande dyrbarheter, kyrkokärl, mässkläden, böcker m. m., vilket allt uppräknas. Bland de så specificerade föremålen märkas åtta helgedomakar av silver och två av koppar. Vid 10,000 riddares altare

[1] *Sveriges medeltid*, del. 3: 5, s. 610 ff.

[2] S. Clason, *Stockholms återfunna stadsböcker från medeltiden.* (*Hist. tidskr.*, 1903, s. 52 f.)

fanns ett dylikt helgedomakar av silver vägande 3 lödiga mark 8 lod 1 kvintin[1]. Den relikgömma av silver föreställande den hel. Katherina av Alexandria, som hittats i "borgmästarens åker" i närheten av Linköping och som bär en inskrift, att den år 1509 testamenterades av prebendaten i Storkyrkan Nils Johansson Lenck, kan möjligen också hava tillhört denna kyrkas silverskatt[2].

Ett intressant vittnesbörd om relikanskaffning till Stockholms Storkyrka hava vi vidare i den i *Hist. tidskr.*[3] avtryckta resolutionen av den 3 nov. 1492 på en av Sten Sture och fru Ingeborg hos påven genom Hemming Gadh gjord supplik att få för ett kapell och altare, som de ämnade upprätta i sagda kyrka till sankt Görans, sankt Gereons och stallbröders samt 11,000 jungfrurs ära, förvärva reliker av följande namngivna helgon: "de sancto Georgio, de sancta Birgeta . . ., s:to Pancratio vel sanctorum Cosme et Damiani ac s. Gereone sociorumque eius in Colonia et undecim milium virginum, s. Laurentii in Lucina". Påven beviljade dock endast reliker av den hel. Anastasius.

Det finnes också några uppgifter av senare datum om i Stockholms Storkyrka förvarade reliker. Så i A. J. Grundels dissertation *De Stokholmia,* P. I (1724), s. 31, där på tal om kyrkans skatter följande notis förekommer: "Inter reliqua vero quæ heic conservantur, reliquiæ quædam Pontificiorum exstant, quibus recensendis immorari non licet. Tamen ossa sanctorum quorundam, in capsula quadam conservata haud præterire fas est. Horum singula xylino et holoserico velata sunt. Sarcinulæ autem tales præbent inscriptiones: De Sancto Georgio & Sancto Blasio & Sancto Germano. De Sancto Ciriaco. De Sancto Leone Papa & Sancto Martino. De Sancto Donato

[1] F. DE BRUN, *En vandring genom det medeltida Stockholm.* (*Samf. St. Eriks Årsbok,* 1912, s. 172).

[2] H. HILDEBRAND, a. a., del. 3: 5, s. 639 f. — F. DE BRUN i *Stockh. dagbl.* 1/10 1916.

[3] Årg. 1901, s. 76. Efter av K. H. Karlsson i Vatikanen gjord avskrift, nu i RA.

& Decem Millium Militum". Här uppräknas således benreliker av ett antal helgon med S:t Göran i spetsen, vilka förvaras i en ask. De enskilda relikerna sägas vara inneslutna i små dynor (sarcinulae) av bomull och siden, på vilka inskriptioner finnas, angivande vilka helgons reliker i dem innehållas. Nästa uppgift möta vi hos J. G. Rüdling, *Det i flor stående Stockholm* (1731), s. 26 f., varest bland sevärdigheterna i S. Nicolai kyrka också uppräknas "några gambla Ben, dem man kallar Reliquier, efter S:t Georgium, S:t Blasium, S:t Germanum, S:t Ciriacum, S:t Leonem, S:t Martinum, S:t Donatum och flera Helgon". Ett synnerligen viktigt tillägg till dessa båda uppgifter göres i Fant-Lilljenwalldhs avhandling *De templo urbis Stockholmensis primario, S. Nicolai dicto,* Spec. I (Ups. 1788), s. 10, där vid beskrivning av S:t Göransbilden i kyrkan säges: "In pectore hujus imaginis fuit cavitas quædam vitro tecta in qua olim conservabantur ossa sanctorum quorundam, in sarcinulis xylini et holoserici, quæ tales præbent inscriptiones" (samma förteckning som i Grundels dissertation). Härav framgår, att i bröstet på S. Göransstatyn finnes en ihålighet, som varit täckt med glas och tjänat som relikgömma för de uppräknade helgonbenen.

Samtliga nu citerade notiser gå tillbaka på anteckningar i den Palmskiöldska samlingen i Uppsala universitetsbibliotek, vol. 262, innehållande excerpter och dokument rörande Storkyrkan och Riddarholmskyrkan i Stockholm[1]. Det är följande av Elias Palmskiöld själv nedskrivna notiser, som alltså icke kunna vara tillkomna efter år 1719, Palmskiölds dödsår:

S. 5 f.: "uthi Bröstet på denne Ridder S. Jörans Bildh för hwilket är giordt eth lijtet fönster, hafwa uthi Påwedömet och in till närwarande Tijder een hoop dhe Heligas been legat förvarade och inswepte uthi Linner, hwilke sedermehre therifrån borttagne äre och nu för tijden förwaras i Sacherstijan."

Och utförligare s. 14: "framme på S. Jörans bröst sitter

[1] Hänvisning göres till denna volym under dess gamla nummerbeteckning T. 5 i Fant-Lilljenwalldhs nämnda avhandling.

een ruta glaas, dherinnom itt lijtet rum fördeelt i 4 deelar hwaruti några Hellgons been liggia inswepte uti bomull och gyllenduuk utanom med sådane inscriptioner i ett Knyte:

de Sancto Georgio et Sancto Blasio et Sancto Germano.

i ett annat: De Sancto Ciriaco.

i ett annat: De Sancto Leone Papa et Sancto ... Martino.

i ett annat: De Sancto Donato et decem millium militum.

Den sista anteckningen är av särskilt värde, då antalet "sarcinulae" eller "knyten" här med bestämdhet uppgivas till fyra och deras respektive innehåll specificeras. Detta passar ju väl till det fyrdelade rum i Göransbildens bröst, som tjänstgjorde som relikgömma. H. Hildebrand, som lämnat den hittills utförligaste beskrivningen på S:t Göransstatyn[1], omnämner egendomligt nog icke detta rum, utan beskriver endast en på harneskets blottade mittstycke befintlig, avlångt fyrkantig förhöjning, som han anser hava tjänat till att förstärka bröstplåten[2]. Denna förhöjning är emellertid, som nedan skall visas, endast ett i senare tider tillkommet lock, som just täcker själva relikgömman. Denna tidskrifts utgivare, dr E. Eckhoff, har emellertid meddelat mig, att han på grund av den nyss citerade notisen hos Palmskiöld företog en särskild undersökning av statyn den tid denna ännu förvarades i Statens Historiska Museum och därvid konstaterade befintligheten av det fyrdelade rummet i Göransbildens bröst (se fig. 1). Detta har även professor Roosval under sina forskningar gjort, utan att likväl ännu hava haft tillfälle att i tryck närmare ingå härpå. Vid den restaurering av detta märkliga skulpturverk, som på uppdrag av kyrkorådet i Storkyrkoförsamlingen f. n. utföres av konservatorn Allan Norblad under kontroll av en av K. Vitterhets-, Hist.- o. Antikvitetsakademien tillsatt kommitté med professor Roosval som sekreterare, har det varit möjligt att mera ingående studera relikgömman. Det är emellertid icke min avsikt att här föregripa en kommande vetenskaplig redogörelse för de högst

[1] *Antiqv. tidskr.*, del 7:4.

[2] Ibid., s. 28.

Fig. 1. Del av S:t Göransbilden med relikgömman i bröstharnesket.

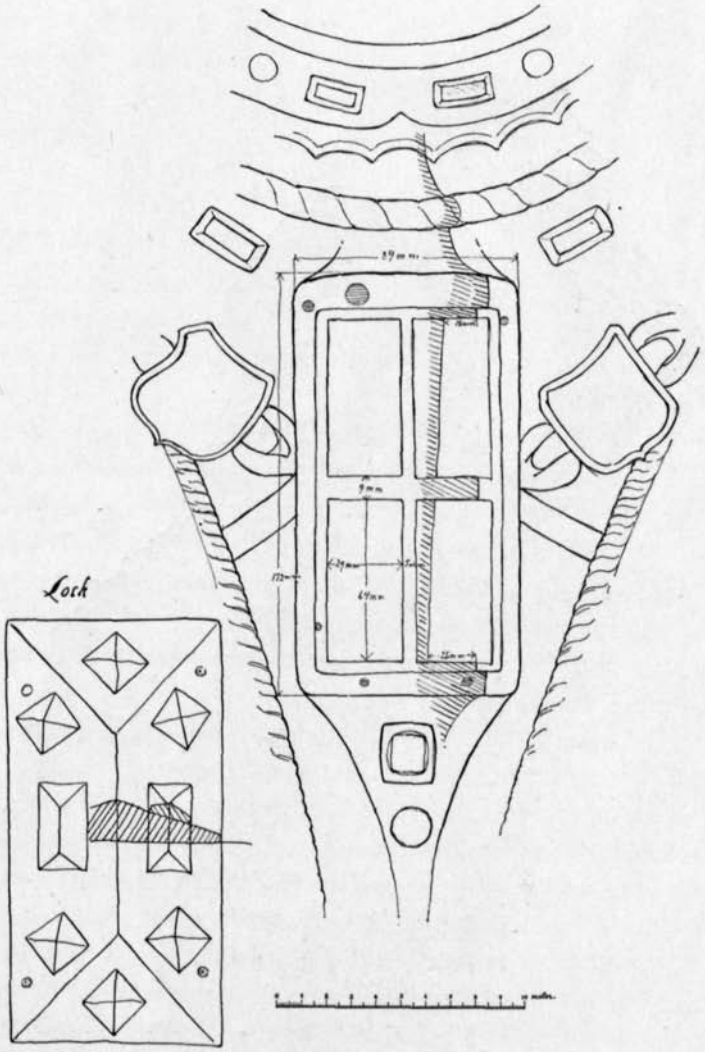

Fig. 2. Uppmätning av relikgömman på S:t Göransbildens bröst.

märkliga resultat, vartill det nu pågående restaureringsarbetet redan lett, men en kortfattad beskrivning på relikgömman torde i samband med framläggandet av ett nyligen gjort fynd av några av de ovannämnda helgonrelikerna, vilka under århundraden här varit förvarade och utställda till en from all-

mänhets beskådande och tillbedjan, vara på sin plats. Konservator Norblad har därför på min begäran lämnat följande beskrivning av relikgömman samt uppgjort den fig. 2 reproducerade uppmätningen av densamma jämte det i senare tider tillkomna locket.

"Det skick, vari relikgömman å S:t Göransbilden i Stockholms Storkyrka för närvarande befinner sig, lämnar endast få hållpunkter för bedömande av hur den ursprungligen sett ut. En omsorgsfull undersökning ger emellertid möjlighet till en rekonstruktion.

Relikgömman är fast inkomponerad i S:t Görans harnesk och utgör en konstruktiv del av bilden. Den är placerad i mitten av bildens bröst strax under hakan. Proportionerna framgå i detalj av bifogade teckning (fig. 2). Facket är inhugget i trästommen och höjer sig 1 cm. över rustningens plan. Det är indelat i fyra rektangulära mindre fack, vari relikerna legat. På insidan av fackets yttre vägg finnes en falsurtagning, som knappast kan ha varit avsedd för något annat än ett glas- eller hornskydd framför relikerna, något som emellertid för närvarande saknas.

Frågan är nu, huru det lock sett ut, som tillslutit relikgömman. Man kan nämligen med lätthet konstatera, att det nuvarande locket ej är original. Redan dess primitiva form och behandling, som knappast höra samman med rustningens utsmyckning, tala härför. Locket är vidare gjort av ett annat träslag än gruppen i övrigt. Medan materialet konsekvent är ek, består det nuvarande locket av björk. Slutligen visar polykromeringen, att locket är av senare datum. Avlägsnar man den målning och förgyllning, som tillkommit vid reparationen på 1700-talet, saknas gruppens originaldekorering inunder.

På överkanten till relikgömmans yttervägg synes i övre högra hörnet ett spikhuvud av en cm:s diameter. Förutom en del spikhål av yngre datum har väggen fyra smärre runda hål (av 3 mm:s diameter), ett i varje hörn, som tydligen gjorts

samtidigt med bilden. I det högra övre hålet kvarsitter ännu rester av den tapp, som en gång i tiden fasthållit locket. Däremot saknas varje antydning till lås- eller gångjärnsanordningar. Det ursprungliga locket torde därför otvivelaktigt ha varit fast anbragt, ej avsett att avlyftas.

Som min personliga mening vågar jag framkasta möjligheten av att det varit ett, måhända gallerdekorerat, korsformat lock, som gjort det möjligt att se relikerna. Det har haft till uppgift att i sin fals fasthålla horn- eller glasskivan, som varit skäligen onödig, om locket ej varit genombrutet. Osannolikt är för övrigt, att relikerna skulle förvarats så helt dolda, att man omöjligen kunnat se dem utan att med våld avlägsna locket".

De reliker, som omnämnts i de ovan citerade källorna, ha enligt notisen hos Palmskiöld varit inneslutna i det för dem avsedda rummet "in till närvarande Tijder", men enligt Grundel (1724) förvaras de då i en ask i sakristian. Antagligen hava de avlägsnats i samband med någon restaurering av statyn i början av 1700-talet. Roosval omnämner en del arbeten, företagna med skulpturverket år 1704[1].

Någon uppmärksamhet synas relikerna under den följande tiden icke hava tilldragit sig, åtminstone omnämnas de icke, så vitt jag hunnit efterforska, i den hithörande litteraturen, förrän författaren August Strindberg, dåvarande e. o. amanuens i Kungl. Biblioteket, på sina strövtåg i Stockholm för insamlandet av material till sina studier i svensk kulturhistoria under ett besök i Storkyrkan bland gamla inventarier fann en träask innehållande relikdynor. Sitt fynd beskrev Strindberg i en artikel i *Nya dagligt allehanda* för den 15 okt. 1881: "På vandring efter spåren af en svensk kulturhistoria" (sedermera omtryckt i *Tryckt och otryckt,* 2, 1890, s. 179—85). Strindbergs beskrivning är något dunkel och bekräftar Elof Tegnérs bekanta yttrande om honom, att han i Kungl. Biblio-

[1] *Samf. St. Eriks årsbok,* 1906, s. 59, 68.

teket var mera litteratör än bibliotekarie. Strindberg berättar sålunda, huru han en morgon sammanträffat med kyrkvaktaren i Storkyrkan, som ledsagat honom upp på kyrkvinden ovanför valven samt även släppt in honom i arkivet, till vilket en trappa "strax till vänster om stora ingången strax bredvid sakristidörren" ledde. Här fann nu Strindberg under sina forskningar bl. a. räkenskaper för Danvikens hospital för åren 1556—58 och några följande år häftade i pergament, taget ur medeltidshandskrifter, vidare ett tryckt latinskt psalterium från slutet av 1400-talet eller början av 1500-talet samt slutligen den nämnda träasken. Jag anför i det följande Strindbergs egen beskrivning på innehållet i asken.

"Med stelnade fingrar och svalnade illusioner öppnar han en rund träask, som, enligt inventariet, skall innehålla "lappar". Den innesluter verkligen sådana af brokad, mörkröd damast (vi skulle kalla) i mönster med inväfdt guld samt några bomullstottar. Men den innesluter äfven några små fingerlånga dynor af samma tyg med påsydda pergamentslappar. Här finns således pergament och här hafva varit plundrare. Han sprättar upp en dyna, och han finner uti bomullstappen en benskärfva i en bit linne och ett pergament omkring det samma, på hvilket står att läsa (på latin): "Anno domini 1490... har Antonius Masth, apostolisk protonotarius och nuntius, öfverlemnat dessa den helige Georgs kvarlefvor för den ädle herren rikets gubernator Sten Stures och hans maka Ingeborgs själa-väl! — och inlagt dem i den bild af Sankt Göran, som samma dag restes". Så ungefär stod där. Således satt han där och höll ingen mindre än Sankt Görans ben i sin frusna hand och läste en egenhändig skrifvelse till Sten Sture d. ä. Det var ju icke så märkvärdigt, men det bekräftar historien om att Sten Sture d. ä. låtit resa S:t Görans bild 1490 eller åtminstone att han stod i intim förbindelse med helgonet. De andra dynorna innehöllo ben och en grön sidenpåse med trämjöl samt påskrifter, att de tillhört helgonen Cyriacus, Herman och Blasius m. fl...."

Strindbergs artikel i Nya dagl. alleh. föranledde arkivarien J. Flodmark att någon gång i början av år 1903 i Storkyrkan göra efterfrågningar efter den av Strindberg beskrivna relikasken. Det kom härvid i dagen, att asken endast några månader förut, i augusti 1902, vid förflyttning av kyrkoarkivalierna från tornkammaren, där de dittills förvarats och där Strindberg haft tillfälle att göra sina forskningar, till den till arkiv inredda ena sakristian på något sätt förkommit. Vid det för-

hör, som med anledning härav anställdes, uppgavs det, att en nummerhängare lämnat en ask till kyrkvaktarens hustru såsom passande leksak för hennes barn. Då densamma emellertid befanns olämplig för ändamålet hade hon kastat såväl innehållet som asken på elden. I inventariet 1885 över Storkyrkans lösegendom finnes upptagen "1 trädask innehållande små lappar af skrudar". Storkyrkans mångårige klockare kunde också om askens innehåll meddela, att överst legat lappar av skrudar, men inunder ett par lillfingerslånga dynor med vidfästade smala med påskrifter försedda pergamentsrämsor jämte åtskilligt "trämjöl". Han erinrade sig även, att dåvarande vice pastorn, hovpredikanten Ruus lämnat författaren August Strindberg tillträde till arkivet i tornkammaren, där denne vistats ensam ganska lång tid. De här anförda uppgifterna äro hämtade ur en av kyrkonotarien, registrator V. Gyllensvärd några år senare uppsatt promemoria, som välvilligt ställts till mitt förfogande. Vid ett i januari i år förnyat förhör med den ännu kvarlevande kyrkvaktaränkan kom intet egentligt nytt i dagen. Dock uppgavs nu den ask hon emottagit hava varit av trä utan lock och innehållit två olika långa granna fransar. Nuvarande förste vaktmästaren erinrar sig emellertid med visshet en massiv rund och låg ask, förmodligen av björk, med hårt tillsittande lock; innehållet var ovanpå "grumsartat" med granna tyglappar inunder.

Huru härmed än må hava förhållit sig, torde det av ovan anförda fakta tydligt framgå, att nämnda ask med sitt dåvarande innehåll så sent som år 1902 genom en olycklig tillfällighet gått förlorad. Av Strindbergs nyss anförda beskrivning synes det också som om asken, redan innan han kom att se den, varit utsatt för skövling. Det framgår dock icke klart, i vilken utsträckning detta varit fallet. Strindberg nämner reliker efter fyra helgon, Göran, Cyriacus, Herman (Germanus) och Blasius m. fl. Enligt notisen hos Palmskiöld ha dessa reliker varit förvarade i de två första av de här nämnda knytena, men Strindberg tyckes hava sett åtminstone tre sådana, nämligen

den, vari S:t Görans reliker jämte legaten Masths egenhändigt skrivna pergamentslapp förvarades, samt "de andra dynorna". Icke heller torde det vara möjligt att av de vid de olika förhören framkomna uppgifterna leta sig till, vad för slags ask, som kastats på elden. Relikaskar finnas bevarade från vår svenska medeltid såväl av mera enkelt slag som i form av helgedomakar på fot[1]. Asken kan hava varit av det förra slaget; intet talar heller emot, att den kunnat härstamma från medeltiden.

Av en händelse kom undertecknad för någon tid sedan att närmare undersöka innehållet i en låda i ett i mitt ämbetsrum befintligt skåp, som synes ha varit nästan orört allt sedan överbibliotekarien Klemmings dagar. De i lådan förvarade föremålen voro av vitt skilda slag, medaljer, miniatyrer och gipsporträtt, tillhörande den tyvärr under Klemmings tid splittrade Sohmska samlingen, vidare palmblad, gamla spelkort, stereotypplattor, en bit av Schwedenstein vid Lützen m. m. Dessutom fanns här en rund pappask, närmast liknande en större pillerask. Då jag öppnade densamma, fann jag till min överraskning, att innehållet utgjordes av några av Storkyrkans förlorade reliker jämte en av Strindberg på ett halvt brevpappersark gjord anteckning, varav framgick, att han "räddat dem från förstöring ur en skrubb (arkivet) i Stockholms Storkyrka och deponerat dem i Kongliga Biblioteket". Han tillägger, att de övriga relikerna voro uppsprättade och berövade sitt innehåll, då han år 1880 påträffade dem, och att han då genast gjorde anmälan om saken till överbibliotekarien i Kungl. Biblioteket, vilket hade till följd avgåendet av en skrivelse från denne till kyrkorådet i Storkyrkan. Enligt vad registrator Gyllensvärd meddelat, har emellertid någon sådan skrivelse icke anmälts till kyrkorådets protokoll; ej heller finnes i Kungl. Bibliotekets handlingar koncept till en dylik skrivelse. Strindbergs bibliotekstjänstgöring var icke av det intensivaste slaget, under större delen av åren 1880—82 åtnjöt han tjänstledighet i och för ut-

[1] H. HILDEBRAND, *Sveriges medeltid,* del 3:5, s. 615 f., 636 f.

Fig. 3. De återfunna Storkyrko-relikerna.

givandet av en svensk kulturhistoria, och den 31 aug. 1882 avgick han definitivt ur tjänsten. Tydligen har Klemming glömt bort depositionen eller ansett den så föga värdefull ur bibliotekets synpunkt, att han ej vidare befattat sig med densamma.

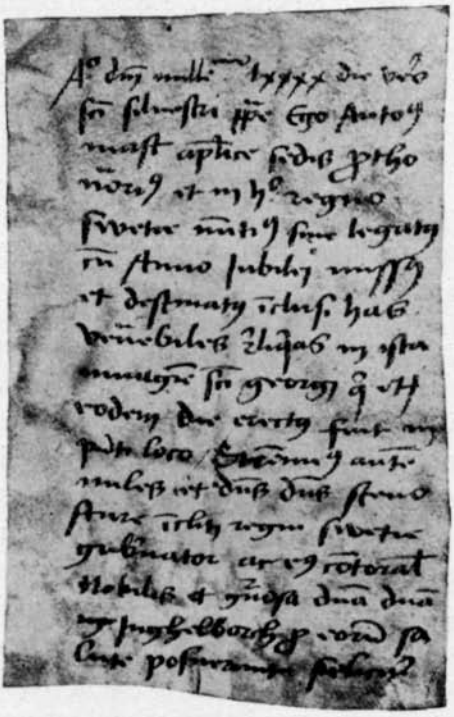

Fig. 4. Den påvlige legaten Masths attest.

Jag lämnar här en beskrivning på askens innehåll:

1. Överst den nyss beskrivna Strindbergsautografen från år 1880.

2. En liten påse eller dyna av röd sammets-guldbrokad i granatäpplemönster (Venedig 1400-talet) i storlek 65 × 30 mm. (fig. 3: 1). På översidan en med röd tråd fastsydd pergamentslapp (20 × 26 mm.) med följande anteckning av hand från senare hälften av 1400-talet: De Scto Geor || gio et Sancto || blasio et Scto || Germano. Baksidan är uppsprättad (av Strindberg) och

en del av tyget bortrivet. Dynan är inuti fodrad med linne samt fylld med bomull. Längst ned i dynans ena ända ligger en lös linnelapp, som är virad omkring ett stycke bomull, vari några benflisor förvaras (fig. 3: 2) samt ett stycke hopvikt papper (fig. 3: 3), varpå står skrivet: De Sancto Blasio Et || Sancto Germano Ep̄o et || Martiribus (med hand från 1400-talets slut).

I den nu beskrivna dynan ha antagligen också föremålen 3—4 varit inneslutna:

3. En liten påse av grönt siden (fig. 3: 4), upptill hopknuten med röd silkestråd. Inuti finnas några nästan pulveriserade benflisor samt en hopvikt papperslapp (fig. 3: 5) med inskriften: De Sancto || Georgio, av samma hand som föregående.

4. En pergamentslapp i storlek 92 × 56 mm. (fig. 4) innehållande den påvlige kommissarien Antonius Masths egenhändiga konfirmation, av följande lydelse:

> Anno dominj millesimo [quadringentesimo] lxxxx die vero || sancti silvestri pape Ego Antonius || mast apostolice sedis protho || notarius et in hoc regno || swetie nuntius siue legatus || cum Anno Jubilej missus || et destinatus inclusi has || venerabiles reliquias in ista || imagine sancti georgj qui etiam || eodem die erectus fuit in || presenti loco. Strenuus autem || miles et dominus dominus steno || sture inclitj regni swetie || gubernator ac eius contoralis || Nobilis et generosa domina domina || Jnghelborgh pro eorum sa || lute posuerunt feliciter[1].

5. Slutligen fanns i asken en benbit (avbildad fig. 3: 6), invirad i ett stycke modernt papper med följande av Strindbergs hand gjorda påteckning: St. Cyriacus.

Vad Strindberg alltså "räddat" från Storkyrkoarkivet utgöres endast av det första hos Palmskiöld nämnda "knytet"

[1] Några smärre inadvertenser torde här böra påpekas. I årtalet är 400 överhoppat, vidare har i rad 8—9 qui . . . erectus fuit hänförts till georgj i st. f. till imagine.

med reliker av S:t Blasius, S:t Germanus och S:t Georgius och innehållet, om en del eller allt kan icke nu avgöras, av knytet nr 2, som gömt reliken av den hel. Cyriacus. Antagligen har i detta knyte funnits en liten papperslapp, liknande de å fig. 3: 3 & 5 avbildade, med påteckningen "de Sancto Cyriaco", eftersom Strindberg kunnat hänföra den lilla benbiten (fig. 3: 6) just till detta helgon. Det räddade och av Strindberg uppsprättade knytet har antagligen att döma efter anteckningen på den på knytet påsydda pergamentslappen innehållit samtliga de under nr 2—4 beskrivna föremålen, alltså också den av legaten Masth utfärdade attesten, vilkens hoprullade form och storlek i övrigt också överensstämmer med den lilla dynan. Dennas storlek passar fullkomligt till de små rektangulära rummen i relikgömman; de övriga, nu förlorade knytena voro därför säkerligen likartade och av samma storlek.

Ur historisk synpunkt är den Masthska pergamentslappen den intressantaste delen av det gjorda fyndet, ty även om bland relikerna sådana av S:t Göran blivit bevarade, äro ju dessa synnerligen apokryfiska — liksom detta helgon självt — och hava värde endast såsom minnen från ett intressant skede i svensk medeltid[1]. Den Masthska attesten däremot ger oss ett bestämt datum för resandet i Stockholms Storkyrka av Bernt Notkes stolta skulpturverk S:t Göran och draken. På den hel. påven Silvesters dag år 1490 (!) nedlade Masth, såsom han intygar på den lilla pergamentslappen, de vördnadsvärda relikerna i den bild av den hel. Göran, som samma dag restes på det nuvarande stället. Sveriges rikes styresman, den hurtige

[1] Några av de helgon, vilkas nu återfunna reliker bevarats i relikgömman i S:t Görans brösttharnesk, hava dyrkats vid särskilda altaren i Storkyrkan, såsom S:t Blasius (S:t Blasii kor omnämnes 1495 $^{26}/_{1}$), S:t Cyriacus (en hel. Ciriaci præbendatus har jag funnit omnämnd hos Palmskiöld) och S:t Örian (om det till dennes ära vigda altaret se Fant-Lilljenwalldh, s. 10 f. o. *Samf. St. Eriks årsbok,* 1912, s. 169 f.). Beträffande de förlorade relikerna kan nämnas, att den hel. Martinus' altare i Storkyrkan omtalas redan 1337 och att i samma kyrka 1485 $^{4}/_{10}$ instiftades ett altare till 10,000 riddares och 11,000 jungfrurs ära.

riddaren och herren Sten Sture och hans ädla gemål fru Ingeborg reste den för sin frälsning i en lycklig stund[1].

Masths datering nyårsafton 1490 står emellertid i strid med den uppgift angående året för Göransbildens uppsättande i Storkyrkan, som bevarats i vissa samtida källor och enligt vilka detta skulle skett år 1489. Jag anser mig därför i detta sammanhang böra något närmare granska nämnda datum, samtidigt som jag meddelar de upplysningar jag kunnat samla om den påvlige legaten Antonius Masths[2] verksamhet i Sverige. Masth synes nämligen hava spelat en ingalunda oviktig roll i den svenska kyrkans historia under åren 1489—91. Den huvudsakliga uppgiften med hans mission till Norden — i Danmark uppgives han hava varit verksam år 1488[3] — torde hava varit att försälja avlat till förmån för ett av påvestolen planerat korståg mot turkarna. I denna egenskap uppträdde han som underkommissarie för den bekante avlatsförsäljaren och påvlige diplomaten Raymundus Peraudi, från 1493 kardinal av Gurk, vilken vid upprepade tillfällen som generalkollektor dels i egen person, dels genom utskickade ombud hemsökte särskilt Tyskland och Skandinavien. Här i Sverige florerade den Peraudiska "turkskatten" i två omgångar, åren 1489—91, då Masth var hans substitutus, och de första åren av 1500-talet. Från båda dessa perioder finnas i våra offentliga bibliotek talrika av Peraudi utställda tryckta avlatsbrev jämte annat i samband med denna avlatshandel utgivet tryck.

---

[1] Man jämföre detta referat av innehållet med Strindbergs tolkning och hans tal om ett egenhändigt brev till Sten Sture.

[2] I min uppsats *Articuli abbreviati* (*Nord. boktr.-konst*, sept. 1906) finnes en del upplysningar om Masth. På förekommen anledning (*Svenska folkets historia*, I: 2, 1915, s. 381, och K. B. WESTMAN, *Reformationens genombrottsår i Sverige*, 1918, s. 64, där han kallas Magni) anser jag mig böra ånyo påpeka, att denna benämning uppkommit på grund av felläsning av en urkund (se *Art. abbr.*, s. 314). I *Sveriges medeltid*, d. 3: 5, s. 108, kallas han likaledes oriktigt för Most.

[3] E. PONTOPPIDAN, *Annales ecclesiæ danicæ diplomatici*, Th. 2 (1744), s. 690.

Till Sverige synes Masth hava kommit år 1489 "cum anno Jubilei missus et destinatus", såsom han själv uppgiver i den lilla till relikerna fogade pergamentslappen. Med bestämdhet kan dock hans ankomst icke angivas. I RA förvaras ett pappersbrev[1], daterat Qvillinge den 20 juni utan år, i vilket Masth uppmanar abedissan, fru Margareta i Askaby kloster, att på grund av vissa klostret tillkommande privilegier låta herr Öyar anamma platsen som kyrkopräst vid S:t Olofs kyrka i Norrköping. Detta brev har, på vilken grund har jag ej kunnat utröna, blivit fört till år 1489, vadan Masth, om denna datering vore riktig, skulle anlänt till Sverige senast sommaren detta år. Dateringen torde emellertid snarare böra sättas till år 1490, vilket år Masth under sin avlatshandel besökte olika delar av Sverige.

Däremot föreligga exakta uppgifter om Masths verksamhet i Stockholm och om tiden för denna. På första sidan av det stockholmska minoriterdiariet finnes nämligen en anteckning av Kanutus Johannis, gardian i Stockholms franciskanerkloster[2], om de viktigaste tilldragelserna i Sverige under år 1489. Denna anteckning, som även är av vikt för dateringen av S:t Göransstatyn, har förut avtryckts i *Scriptores rer. svec. medii ævi,* T. 1 (1818), s. 67 f. Jag anser mig emellertid böra återgiva den i detta sammanhang, då jag dessutom på ett ställe har en avvikande läsning.

> Anno domini [M]cdlxxxix venit Holmis nuncius apostolicus dominus Anthonius Masth prothonotarius et dominj sanctissimi Innocencij pape octaui cubicularius et mensalis continuus ferens secum ingentissimas ymo inauditas indulgencias plenissimasque a pena et a culpa cum

[1] Se bl. a. *Dipl. Norv.,* XVII: 2, s. 1128, nr 1144. Brevet är i sin helhet avtryckt i Ekermans *Diss. de Norkopia,* P. I (1742), s. 75 f.

[2] Se min avh. *Franciskanernas bibliotek på Gråmunkeholmen i Stockholm med särskild hänsyn till Kanutus Johannis verksamhet* (I: *Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen,* 1917, s. 101—171).

anno jubileo, et crucem predicando contra turchos erexit crucem in summa ecclesia Holmensi eodem anno in die sanctorum apostolorum Symonis et Jude. Eodem anno in die ad vincula Petri colendum prefertur festum beate Katerine filie sancte Birgitte in Vastenis. Eodem anno inueniebatur grandissimum cete in Rodhen. Eodem anno ymago erecta per illustriorem dominum gubernatorem regnj Swecie militem in Gripsholm sancti Jeorgij venit ad ecclesiam nostram Stokholmis.

I vänstra kanten ungefär vid styckets mitt: In die circumcisionis domini crux erecta deponitur eodem anno.

Av denna anteckning framgår bl. a., att Masth kommit till Stockholm år 1489 och att han på Simon och Jude dag (den 28 okt.) detta år under predikande av korståg mot turkarna rest korset i Stockholms Storkyrka, d. v. s. invigt den avlatshandel, som påven Innocentius VIII bestämt skola äga rum i Sverige under det av honom som jubelår proklamerade året 1490[1]. Randanteckningen, enligt vilken korset nedtogs på nyårsdagen samma år (ɔ: 1489), beror antingen på ett förbiseende av skrivaren eller därpå att han räknat med annunciationsstilen, enligt vilken året börjar den 25 mars. Enligt vår tidräkning bör ceremonien med korsets nedtagande hava ägt rum den 1 jan. 1490, vilket även torde stämma med andra uppgifter, vartill jag nedan kommer. Under hela året 1490 synas Masth och hans medhjälpare hava fortsatt avlatshandeln i övriga delar av Sverige och i Finland.

Kanutus Johannis omnämner vidare Katherinas translationsfest i Vadstena, uppgivande som dag för denna "in die ad vincula Petri", d. v. s. den 1 aug. 1489, vilket också stämmer med uppgiften i Nicolaus Ragvaldis samtidiga berättelse om festligheterna vid detta tillfälle. De andra märkliga tilldragelserna utgöras av fångsten av en stor val i Roslagen

[2] JACOB. GISLONIS, *Chronologia seu temporum series* (Stockh. 1592), p. 104.

samt Göransbildens ankomst till bykyrkan i Stockholm[1]. Anteckningen om denna sistnämnda händelse har förut icke tolkats helt riktigt, så läser Hildebrand[2], väl efter utgivaren av Scriptores rer. svec. med. ævi[3], att "ymago . . . sancti Jeorgij venit ad ecclesiam *magnam* Stokholmis", då den rätta läsningen är "ecclesiam *nostram*". Längre upp i samma stycke kallas Stockholms Storkyrka för "summa ecclesia Holmensis". Något egendomligt torde väl knappast ligga i att gardianen i Stockholms franciskanerkloster talar om stadskyrkan såsom *vår* kyrka i Stockholm.

Upptill på samma sida i minoriterdiariet har Kanutus Johannis nedskrivit några svårlästa och även svårtolkade hexametrar, som i sammanträngd form återge innehållet i den ovan anförda annalistiska notisen. I margen kallas de "metra edita per fratrem Kanutum Johannis". Jag har förut avtryckt dem[4], delvis efter en i Kungl. Biblioteket befintlig avskrift, men efter ytterligare prövning av originalet föreslår jag nu följande läs-

[1] För jämförelses skull kan här anföras vad Sturekrönikan har att berätta om året 1489, avtr. efter KLEMMING, *Sv. medeltidens rimkrönikor* (*SFS* 17), del 3 (1867—68), s. 117:

Tha man scriffuer lxxx och ix ther tiil
tha skeer thet som jak nw säyia wiil
tha skeedde swänskom frögdh
sancta birgitta dotter warth tha ophögdh
helghe brynolff i skara by
fiik och ära i thy
och huru tyman löper och om gaar
tha kom och wiisth gyllene aar
aff syndh och pyna och ganzka stora naadher
hulkit som war eenkanneligha gudz naadher
tha kom och i roodhen een stoor hwall fiisk
thet sägher jak allom för wiisth
thet war storth wndher
böndher huggo honum allan sundher
och om samma aar
kom sancte örian som i bykirkiana staar.

[2] *Antiqv. tidskr.*, 7:4, s. 8.

[3] T. I (1818), s. 68.

[4] Se a. a. *Franciskanernas bibliotek*, etc., s. 115.

ning och tolkning, varmed även lektor A. Lindhagen godhetsfullt varit mig behjälplig:

Mcd lux tribus ix quater ad tria Roma stat Holmis:
Omnisanctorum Jubilei crux eleuatur
et transportatur regnj manibus pociorum.
Vinclari[1] (?) festa coli Katerine namque teneri
precipit ecclesia, quo venit ymago Georgij
Ast anno pleno, pro qua laus sit tibi Steno.

Första raden innehåller årtalet, som för versens skull bör läsas med uttalande av varje bokstavs namn, icke dess siffervärde. Mcd lux=Mcd liix=1458, vartill kommer 9×3+4=1489. Alltså år 1489 är Rom representerat i Stockholm med tre saker: på allhelgonadagen (den 1 nov.) reses jubelavlatskorset och föres i procession av rikets mäktige, kyrkan förordnar om dyrkandet av Katherinas fest och Görans bild kom, för vilken Sten vare tack. Vad tidsuppgifterna i dessa distiker beträffar, så nämnes för korsets uppresande här allhelgonadagen den 1 nov. i stället för Simon och Jude dag (28 okt.) såsom i prosaanteckningen nedan. Notisen torde väl huvudsakligen avse en på allhelgonadagen företagen procession, i vilken säkerligen också Sten Sture och rikets råd, "regni pociores", deltagit. Av vikt är även tillägget rörande ymago Georgij: när den kom var året fullt, heter det, alltså bör bilden ha rests i kyrkan vid årets slut. Detta stämmer ju synnerligen väl med notisen i den Masthska attesten för relikerna, däri han bekräftar, att han "die vero sancti Silvestri pape", d. v. s. på nyårsaftonen inneslöt de vördnadsvärda relikerna i S:t Görans bild, som samma dag restes på sitt nuvarande ställe. Masth har visserligen skrivit 1490, såsom ovan framhållits, men detta kan hava skett, sedan högtidligheterna nyårsnatten 1489 voro över

[1] I originalet vinclaⁿ eller vinclarj. Vincla är tydligt skrivet, men tecknet häröver svårtytt. Liksom förf. i rad 2 omnisanctorum för versens skull uteslutit en stavelse, kan han här ha haft för avsikt att antyda vincula Petrj, på vilken tidsbestämning också denna rad otvivelaktigt häntyder.

och det nya året alltså redan inträtt. Härmed torde jämföras marginalanteckningen i minoriterdiariet, att korset nedtogs den 1 jan. "samma år", en oegentlighet, som liksom Masths ovannämnda datering får sin förklaring genom det faktum, att de båda ceremonierna ägt rum vid övergången till ett nytt år. Det torde härmed vara fastslaget, att uppställningen av den märkliga bilden av S:t Göran och draken i Stockholms Storkyrka varit fullbordad på själva nyårsaftonen år 1489. Huru uttrycket, att bilden "venit", "kom" till Stockholm, resp. Storkyrkan, skall förklaras, överlämnar jag åt konsthistorikerna att avgöra.

Masths närvaro i Stockholm år 1489 framgår även av ett i RA förvarat pergamentsbrev, daterat Stockholm den 13 nov. detta år, i vilket han frikänner prebendaten i Strängnäs Laurentius Kanuti för vissa mot honom riktade klagomål. I Vadstenadiariet antecknas vid år 1490, att prästen herr Antonius Masth detta år utövade en påvlig legats funktioner i Sverige och att han här under försäljande av avlat predikade korståg mot turkarna. Masth har i Sverige funnit en god marknad för sitt geschäft, vilket bl. a. framgår av en till vår tid bevarad redogörelse[1] för de inkomster avlatshandeln inbragte på skilda håll i landet. På grund av klagomål från den ovan nämnde generalkollektorn Peraudi avlät påven Innocentius VIII den 3 maj 1491 en skrivelse[2] till Sten Sture, vari han anmodade denne att avfordra Masth redogörelse för inkomsterna av avlatshandeln såväl i Sverige som Finland. En kommission tillsattes bestående av tre riksråd och tio prelater och inför denna avlade Masth den 16 juli samma år fullständig räkenskap för sina inkomster. Här är emellertid icke platsen att närmare ingå på detta ur flera synpunkter intressanta aktstycke, utan hänvisar jag till min förut nämnda uppsats "Articuli abbreviati", där även ett annat i samband med Masths avlatshandel stående dokument avtryckts.

[1] Avtr. i *Skand. Handl.*, T. XVIII (1833), s. 194—209.

[2] *Articuli abbreviati*, s. 315.

Senast år 1492 har Masth lämnat Sverige, ty det finnes en urkund från den 2 jan. 1493[1], av vilken framgår, att Antonius Masth, "canonicus ecclesiae collegiatae b. Mariae virginis Antverpiensis", för ärkebiskop Jakob Ulfssons räkning uppgjort kontrakt med klockgjutaren Simon Vaghener i Mecheln om omgjutning av en klocka i Uppsala domkyrka. Masth var således domherre vid Mariakyrkan i Antwerpen, där han också detta år var bosatt. Troligen var han således nederländare till börden. Enligt Peringskiöld[2] fick han vid sin avresa från Sverige av ärkebiskop Jakob en ryggkota av S:t Eriks reliker, som han hade i uppdrag att överlämna till nämnda kyrka i Antwerpen. Ett tacksägelsebrev, daterat den 31 juli 1497, från kyrkans dekan och kapitel för relikgåvan avtryckes likaledes hos Peringskiöld. I brevet omnämnes, att den dyrbara reliken förvaras i ett förgyllt reliquiarium, omgivet av kristall i mitten, för att den skall kunna ses av alla. De reliker, som Masth nedlade i relikgömman i S:t Göransbildens bröst, voro således icke de enda, som gingo genom denne legats händer.

* *
*

Det faller av sig självt, att Kungl. Biblioteket icke är rätta förvaringsorten för de nu återfunna resterna av de reliker, som på nyårsaftonen år 1489 av Antonius Masth nedlades i riddar S:t Görans bröst, och att Strindbergs självtagna deposition ej längre har något fog för sig. De hava därför nu återlämnats till Storkyrkoförsamlingen, som väl kommer att i samband med restaureringen av S:t Göran och draken gå i författning om lämpligaste sättet att bevara dem för eftervärlden. Den största pieteten mot gångna tider skulle kanske iakttagas, om de åter nedlades på det ursprungliga förvaringsstället.

[1] Avskr. av ÖRNHJÄLM, Uppsalahandlingar, T. II, s. 1141.
[2] *Monum. Ullerak.*, s. 53. Orig. på perg. i RA.